

Əsil insan, alim və köhnə kişi, yerin necə də görünür...

Unudulmaz pedaqoq, ədəbi tənqidimizin cəngavərlərindən biri, filologiya elmləri doktoru, professor, yazıçı, ən başlıcası bizim nəslin sevimli müəllimi olmuş Qulu Xəlilov barəsində dəfələrlə yazmışam. Hər dəfə də bu çoxcəhətli yaradıcılığa malik şəxsiyyətin müəyyən sahələrdəki xidmətlərindən və qəlbimdəki möhtəşəm abidəsindən söz açmağa çalışmışam. Hər ilin noyabrı... Bu ayda dünyaya gəlmişdi, elə bu ayda da bizə "əlvida" dedi. Nə yazdıqlarım, nə də hazırladığım televiziya verilişi - "Yadigarlar" ürəyimi soyutmadı. Ondan yazmaq, danışmaq-mənim üçün bir doyumsuzluğa çevrilib.

Bu dəfə Qulu Xəlilovun mətbuatla, jurnalistikamızla bağlı fikirlərini araşdırdım. Duydum ki, görkəmli alimin və mükəmməl qələm sahibinin fikirlərindən örnək götürüləcək nümunələr çoxdur. Filoloq alim Hamid Qasımzadə deyirdi ki, Qulu Xəlilovun yaradıcılığı gənc nəsə örnək ola biləcək gözəl keyfiyyətlərlə zəngindir. Əlbəttə, bu, asanlıqla əldə edilməmiş, gərgin əməyin, zəhmətin, səyin nəticəsində qazanılmışdır. Keçirdiyi ağır xəstəliklər, məruz qaldığı çətin cərrahiyyə əməliyyatları onun yazıb-yaratmaq eşqini söndürə bilməmiş, əksinə, iradəsini bir qədər də möhkəmləndirmişdir. Qulu Xəlilovun ilk bədii əsəri "Yaşamaq istəyirəm" povestidir. Əslində əsərin qəhrəmanı - gənc jurnalist Azər Savalanlı elə müəllifin özüdür. Qulu Xəlilov böyük mətanətlə qəhrəmanının -məhz özünün ömrünün acısına, ağır zərbəsinə davam gətirmək, hədsiz həyat eşqi ilə yaşamaq və yaratmaq iqtidarında olduğunu bədii sözün qüdrətilə söyləyə bilmirdi. Sovet dövründə bu povesti N. Ostrovskinin "Polad necə bərkidi" əsəri ilə müqayisə edirdilər. Bu gün tam məsuliyyətimlə deyirəm ki, Qulu Xəlilovun əsəri daha güclü və mükəmməldir.

"Elmi tənqiddən və jurnalistlik məhərəti" adlı məqaləsində "jurnalistika bir sənət kimi ən çox elmə, yoxsa müəyyən bir janra daxildir" sualını cavablandırır. 1969-cu ildə yazılmış fikirlər bu gün üçün də aktualdır: "Jurnalistika öz spesifik xüsusiyyətlərinə görə ən çox bədii ədəbiyyatın publisistika növünə yaxın olsa da, onda elmin ünsürləri fəal iştirak edir. Buna baxmayaraq, jurnalistika müstəqil bir sənətdir, həm də xüsusi məhərətlə tələb edən sənətdir. İstedadlı, ağıllı, savadlı, elmi adamların fəaliyyətində jurnalistliyin müəyyən əlamətləri ola bilər, ancaq onları heç kim peşəkar jurnalist saymaz. Bədii yaradıcılıqla məşğul olan sənətkarların fəaliyyətində jurnalistika sənətinin bir sıra xüsusiyyətlərinin olması şübhəsizdir. Lakin burada da hər yaradıcıya jurnalist demirlər. Jurnalistika ilə başqa

sənətlər və elmlər arasındakı "yaxınlıq" və "uzaqlıq" da buradan gəlir. Həqiqi jurnalistdə elə spesifik və fərqləndirici cəhətlər var ki, onu heç bir sahənin adamında tapmaq mümkün deyildir. Qüvvətli istedadla malik jurnalist birinci növbədə ağıllı mühakimələri, məntiqi dərrakəsi və iti-kəskin qələmi ilə seçilir." Əlbəttə, jurnalistika ixtisası mətbuatla - qəzet və jurnalla, radio və televiziya ilə (o vaxt indiki kimi deyildi axı F.X.) bağlı olduğundan bu sahədə qələm çalan şəxsin də istedadı, məhərəti ən çox yazıda meydana çıxır. Yadımdadır ki, bizə dərs dediyi dövrlərdə Qulu müəllim bu cümləni tez-tez işlədərdi ki, jurnalist birinci növbədə müəyyən ideya, məfkurə adamıdır, qələmi, ağılı, fikri ilə aydın bir məqsədə xidmət edən şəxsdir, ictimai-siyasi xadimdir. Məncə, jurnalistin nə dərəcədə qərəzli və ya dürüst olması da elə burdan irəli gəlir. Qulu Xəlilov yazırdı: "Jurnalistin xidmət etdiyi orqan, qəzet-jurnal onun

bayraqdır, ideya və məfkurə silahıdır. Bu silah, bu bayraq isə işıqlı, mütərəqqi fikir və ideyalar təbliğ etməsi, həqiqətin keşiyində ayıq-sayıq dayanması, ictimai haqsızlığa, ədalətsizliyə sərrast atəş açması sayəsində nüfuzlu, güclü, qüdrətli olur. Bu bayraq, bu orqan jurnalistin şərəfi, ləyaqəti və ilham mənbəyidir."

Beləliklə, Qulu Xəlilovun tövsiyələri-nə bu günün prizmasından yanaşsaq gəldiyimiz nəticələrin vacibliyi diqqət çəkir: Həyatı dərinlən bilən, geniş dünyagörüşlü, yüksək nəzəri biliyə malik, çevik tənqiddən, məntiqi jurnalist həmişə ağıllı, bilili, məlumatlı, elmi və publisist tənqiddən fərqlənir. Bax, o zaman qələm onun əlində insan səadətinə xidmət edən bir vasitəyə çevrilir.

Jurnalistika sənətinin mövzu dairəsinin və həyatı idrak formasının geniş olması jurnalistin bir sıra tələblərə əməl etməsini zəruri edir. Bu səbəbdən də həqiqi jurnalistin həm klassik irsi, həm də əsas etibarilə müasir vəziyyəti dərinlən bilməsinin əhəmiyyəti böyükdür: "Yüzlərlə faktın içərisindən ən zərurilərini seçib ümumiləşdirmək və yerində istifadə etmək həqiqi ustalığ tələb edir. Bu mənada yaxşı jurnalist bir sıra elm və sənət sahələrini özündə cəmləşdirməlidir. Belə ki, o, həm fakt-

lara yaradıcı yanaşan qabiliyyətli tarixçi və sosioloq, həm iqtisadçı və siyasətçi, həm psixoloq və pedaqoq, həm də iti-kəskin qələmə - sözə malik publisist və ədəbiyyatçı, hətta bəzən filosof olmalıdır. Həqiqi jurnalist keşfiyyətli və ixtiraçıdır. Axtaran, arayan, oxuyan, öyrənən, seçən, qruplaşdırıcı keşfiyyətçi... Faktların həqiqi məğzini, ruhunu üzə çıxaran və yaradan ixtiraçı... Nə qədər mənalı və doğru mülahizədir. Həyat da təsdiqləyir ki, bu yol ilə gedən jurnalist həm öz öyrənir, həyatı, varlığı, insanları dərk edir, həm də öyrədir, tərbiyə edir, ilhama gətirir, səfərbərliyə alır, silahlandırır. Bu cəhət həm elmi, həm də bədii tənqiddən mahiyyətində, məqsəd və niyyətində qüvvətli olur. Qulu Xəlilov yazırdı: "Axtarmayan, öyrənməyən, savadlanmayan, ziyallılaşmayan jurnalistin tənqiddən də, mühakimələri də bəsit və dayaz olur. O, başqalarının dediklərini təkrar edər-edər nəticədə fikir mühakiməsinin köləsinə çevrilir." Bu fikrin tamamı kimi Səməd Vurğunun bir deyimini xatırlamaq da yerinə düşür: "İnsan özündən razı qalanda, onun inkişafı dayanır."

Qulu müəllimin jurnalistdə dəyərləndirdiyi əsas məziyyətlərdən biri də cürət idi. Deyirdi ki, cürətsizlik alçaqlıqdır. Cəsarətsizdən yaxşı iş gözləmə. Belə sifətə malik olan heç bir zaman təşəbbüsə müvəffəq olmaz. Həqiqətən də... Dahi bəstəkar, qüdrətli jurnalist və publisist Üzeyir bəy Hacıbəylinin fikirlərindən sitat gətirirdi: "Cürətsiz həmişə cürətlinin ayaqaltısı olar. Bir ailə təməlindən tutmuş dövlətə kimi cürətli ilə cürətsiz arasında böyük bir fərq müşahidə olunur. Cürətli səadət və xoşbəxtlik sayəsində dolanarkən, cürətsiz məzəllət altında mutəzəyyə qəna bir ovza ilə ömür keçirir. Cürətli oğul yox mənzilində

olan ata evini abad edər, cürətsiz isə atasının abad evini xarabazara döndərər." Qulu müəllim mətbuat tariximizdən onlarla, yüzlərlə misallar gətirərək yazırdı: "Cəsarətli, qorxmaz, mübariz insanlar jurnalistlik fəaliyyətlərində həyatın, dövrün ruhunu, xalqı düşündürən problemləri əsas almış, elm və mariflə bağlı bir çox cəhətləri yana-yana deyə bilmişlər. Həm də təqiblərə, hədələrə, məhrumiyyətlərə məruz qalaraq demişlər, qorxmadan, cəsarətlə demişlər. Onlar sənətin imkan və vasitələrindən bacarıqla istifadə edərək jurnalistika sənətinə bir siyasi kəskinlik, mübarizlik, coşğunluq, publisistlik əşilənmiş və onu ictimai həyatı, insan idrakını dərk etmə metodlarından birinə çevirmişlər. Jurnalistika həm də ona görə güclü, sirayətədi, təsirli idi ki, həyatın mahiyyətindən, bağrından qopub gəlirdi, varlıq elmi və bədii idrakla təhlil-tədqiq edilirdi. Bu mədəni irsin sirlərinə yiyələnmədən həqiqi jurnalist olmaq olmaz." Bu mənada müasir jurnalistin üzərinə indi daha ağır və şərəfli vəzifələr düşür. O, klassik irsi mənimsəməklə bərabər müasir elmin, texnikanın müxtəlif sahələrindən də bəx çıxarmalıdır. İnternetin insanlarıyıq. Qulu Xəlilovun uzaqgörənliklə söylədiyi bir fikir bu gün bi-

■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist

zim fəaliyyətimizin güzgüsüdür: "Müasir jurnalist bugünkü elmin nailiyyətlərinə bələd olmasa, günün mühüm və vacib məsələlərini öyrənməyə, yüksək dil mədəniyyətinə yiyələnməyə, jurnalist sənətinin ləyaqət və şərəfini doğrulda bilməz." Burada bir məsələni də vurğulayaq ki, Qulu müəllim həmişə dilin saflığı uğrunda mübarizə aparın böyük vətəndaş alim idi. Qulu Xəlilov üçün ana dilimizin ətrini, ruhunu, şeiriyyətini, musiqisini, ahəngini, bütün gözəlliyini təkə dilçilərimiz deyil, həm də qələm əhli, xüsusən jurnalistlər qorumalıdır. Qulu Xəlilov qətiyyəti budur: "Jurnalist fikirlərinin geniş oxuculara çatması üçün öz yazılarında dil-üslub səliyyəsinə, aydınlığına, axıcılığına diqqətlə yanaşmalıdır."

Yadımdadır, bizə "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı"ndan mühazirələr oxuyan professor Qulu Xəlilov imkan tapan kimi jurnalistikanın məziyyətlərindən danışır, onun ixtisas sahələri arasında ən şərəfli sənət olduğunu bildirdi. Təvsiyə edərki ki, ədəbi yaradıcılıq texnikasını və söz sənətini dərinlən öyrənməsək, yaxşı jurnalist ola bilmərik. Tez-tez Avropa filosoflarına məxsus bir müdrik ifadə işlədərdi: "Jurnalistin iddiası hər şeyə üstün gəlməlidir." Amma sonra da belə izahın verərdi ki, bu iddia dürüstlükdən, haqdan, ədalətdən, həqiqətdən, vicdandan, insana xidmətdən, mənəvi zənginlikdən və nəhayət vətən məhəbbətindən keçməlidir. Xalqı və Xalığı düşünmək lazımdır. Çünki Allahsızlıq insanı məhv edir. Bütün gizliləri görün və bilən odur. İndi hərdən mətbuata bazar köşkü kimi yanaşmaları gördükcə, fikirləşirəm ki, Qulu müəllim onlar barəsində nə deyərki? Məzəmmət dolu, yumor qarışıq, amma kəskin, adamın yeddi qatından keçən ifadələri yadına düşür: "Kal armudlar". O, bir məsələni də tez-tez vurğulayırdı ki, hər şeyin mayasında, bünövrəsində tərbiyə durur. Həqiqətən də tərbiyəli insan həmişə qərəzdən, böhtandan, sözə xəyanətdən uzaq qaçar. Sevimli və unudulmaz müəllimimizin, əziz Qulu Xəlilovun Con Lokk yaradıcılığından çəkdiyi bir ləçək məzmun mənasına görə bu gün də düşündürücüdür: "Doğrudan da pis tərbiyə olunmuş adamda igidlik kobudluğa, alimlik pedantlığa, hazırcavablıq təlxəkliyə, sadəlik qabalığa, həlimlik yaltaqlığa çevrilir." Allah sənə rəhmət eləsin, Qulu müəllim! Sən əsil insan, alim və köhnə kişilərdən idin... Yerini necə görünür...

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kültürlü İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.